ALEXANDRU MARGHILOMAN - CONSILIUL DE COROANĂ DIN 14/27 AUGUST 1916 ȘI INTRAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI DE PARTEA ANTANTEI

Dr. Constantin I. STAN

ALEXANDRU MARGHILOMAN - THE CROWN COUNCIL OF 14/27 AUGUST 1916 AND ROMANIA'S ENTRY INTO THE WAR ON THE ENTENTE SIDE

Abstract

This study analyses Marghiloman's position at the Crown Council held at the Cotroceni Palace on 14/27 August 1917. It shows the emotional charge of this forum and remarks that it confirmed a decision that had already been taken. The author reveals that the majority agreed to Romania's entry into the war alongside the Entente. The ideal of national unity was thus to be achieved. The material also shows that our country proved to be faithful to the commitments made in the agreements with the Entente. Romania declared war on Austria-Hungary, then King Ferdinand decreed the general conscription of the army. The Romanian troops crossed the Carpathians shortly.

Cuvinte cheie: Alexandru Marghiloman, Consiliu de Coroană, Regele Ferdinand, mobilizare generală

Keywords: Alexandru Marghiloman, Crown Council, King Ferdinand, general mobilization

După cei doi ani de neutralitate datorită unor intense și complexe negocieri, România a intrat în război de partea Triplei Înțelegeri: Franța, Anglia, Rusia și Italia. Ea a semnat cu aceste puteri, prin persoana premierului Ion. I. C. Brătianu, două acte pe 4 /17 august 1916, având o importanță deosebită: tratatul politic și convenția militară. Conform celui dintâi document

Analele Buzăului XIII, Buzău, 2021, p. 141 – 162.

https://biblioteca-digitala.ro

parafat de miniștrii plenipotențiari ai puterilor Antantei acreditați la București, contele Charles Auguste Philippe de Saint-Aulaire (Franța), Sir George Barclay (Marea Britanie), baronul Carlo Fasciotti (Italia), Stanislaw Poklewski Koziell (Imperiul Rus). România se angaja să declare război și să atace Austro-Ungaria până la 15/28 august 1916. Ea asigura aliații de încetarea imediată a relațiilor economice, politico-militare cu inamicii acestora. Țara noastră trebuia de asemenea, să se integreze din toate punctele de vedere în sistemul Antantei.

Puterile Triplei Înțelegeri urmau să garanteze integritatea teritorială a regatului român pe întinderea frontierei sale actuale și recunoșteau aliatului său dreptul în cazul victoriei pe câmpul de luptă unirea Transilvaniei, Banatului și a Bucovinei. Actele respective trebuiau însă consfințite prin tratatele de pace ce aveau să fie negociate și semnate odată cu încheierea războiului. Tratatul politic stipula, totodată obligația ambelor părți „de a nu încheia pace separată sau pace generală, decât împreună și în același timp”[1]. Prin convenția militară semnată de atașații militari ai celor patru mari puteri aliate: colonelul Ambros Despres (Franța), locotenent – colonelul C. B. Thomson (Anglia), locotenent – colonelul A. Tatarinov (Rusia), locotenent - colonelul Luciano Ferigo (Italia), respectiv Ion I. C. Brătianu. România își lua obligația de a intra în război până pe data de 15/28 august 1916, opt zile după ofensiva armatei aliate la Salonic. Flota rusă avea datoria să intre în acțiune pe 12/25 august 1916 ca să asigure securitatea portului Constanța. Aliații trebuiau să furnizeze oștirii române minimum 300 tone zilnic de armament, muniție și echipament. Franța, dar și Marea Britanie au promis că unele materiale militare să poată fi produse și pe teritoriul României lucru pozitiv, căci se evita o serie de întârzieri întrucât furniturile militare parcurgeau o rută ocolitoare și periculoasă prin Rusia țaristă. În Dobrogea urma să sosească un corp expediționar rus[2]. Din păcate, puterile Antantei nu au respectat decât parțial angajamentele asumate. Astfel ofensiva aliată de la Salonic nu a mai avut loc. Trupele ruse destinate frontului dobrogean aveau efective reduse și au sosit cu multă întârziere. Dacă inițial se vorbea de o cifră considerabilă, de 200.000 de ostași, ulterior efectivele au fost reduse la circa 60 000 de militari, ca în final să sosească puțin peste 30.000 de combatanți. Apoi, cantitățile de armament, muniție, echipamente promise de

[1] Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, *România în războiul mondial. Documente - Anexe*, vol. I, București, Imprimeria Națională, 1934, pp. 5-11; *1918 la români*. *Desăvârșirea unității naționale statale a poporului român. Documente externe 1879-1916* (în continuare se va cita: *1918 la români*), vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, pp. 765 - 767, doc. 236.

[2] Constantin Hamangiu (editor), *Codul general al României. Legi uzuale*, vol. VIII, București, Imprimeria Națională, f. a., pp. 112 -114; vezi și *1918 la români*, vol. I, pp. 767-768, doc. 237.

https://biblioteca-digitala.ro

Franța și aliații ei nu au atins cotele planificate. Toate aceste disfuncționalități au creat serioase și multiple probleme României[3].

În ciuda amintitelor greutăți și neajunsuri, semnarea tratatului politic și a convenției militare a reprezentat un succes al diplomației românești. Documentele menționate conțineau prevederi clare, precise, pentru ambele părți. România nu dorea să anexeze teritorii străine, ci să realizeze pe această cale idealul întregirii sale naționale. În același timp trebuie să evidențiem caracterul secret al actelor politico-militare semnate cu Antanta în vara anului 1916. Aflată în centrul evenimentelor, regina Maria releva în jurnalul ei de război pe 14/27 august 1916 următoarele: „M-am trezit azi dimineață știind că va veni - știu multe săptămâni – sunt printre puținii care știu – am purtat secretul groaznic în mine și nu am vorbit de el, fiindcă nu trebuie să mai știe nimeni (…). Ce dimineață frumoasă, cât de tăcut și de liniștit e totul, dar eu știu că va fi război.

Războiul!

Vreme de doi ani a fost evitat, vreme de doi ani lungi, iar acum vine - războiul!

Soarele strălucește va fi război!”[4].

În data de 14/27 august 1916, regele Ferdinand a convocat la Palatul Cotroceni un Consiliu de Coroană. La acest for care avea un caracter consultativ au participat pe lângă membrii cabinetului prezidat de Ion I. C. Brătianu și președintele Camerei Deputaților, Mihai Pherekyde și vicepreședintele Senatului, Constantin F. Robescu. Nu au lipsit de la istorica reuniune foștii premieri ai României: Theodor Rosetti, Petre P. Carp. La consiliu a luat parte președintele Partidului Conservator, Alexandru Marghiloman, cât și liderii Partidului Conservator Naționalist, Take Ionescu și Nicolae Filipescu. În total au participat 21 de persoane care nu s-au așezat întâmplător la masă. Ei au respectat un protocol dinainte stabilit[5]. Mărturiile vremii arată că regele Ferdinand „s-a așezat în mijlocul mesei, având în față pe Ion I. C. Brătianu. La dreapta monarhului, prințul Carol era vizibil emoționat și căuta cu tot dinadinsul să învingă rezistența la care se aștepta din partea lui Carp, Maiorescu și Marghiloman”[6].

[3] C. I. Stan, *Generalul Traian Moșoiu, ostașul și omul politic (1868-1932)*, ed. a II-a, Buzău, Editura Alpha M. D. N., 2009, p. 19.

[4] Maria, Regina României, *Jurnal de război*, vol. I 1916-1917, traducere de Anca Bărbulescu, ediție de Lucian Boia, București, Editura Humanitas, 2014, p. 101.

[5] Ion Agrigoroaiei, *Consiliul de Coroană de la Cotroceni (14/27 august 1916). Semnificația unei hotărâri istorice*, în vol. *Istoria ca lectură a lumii, profesorul Alexandru Zub la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Iași, f. e., 1994, p. 305.

[6] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar 13/1916, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Participant la eveniment, I. G. Duca afirma în amintirile sale între altele: „Consiliul de Coroană care a hotărât intrarea noastră în acțiune s-a ținut în ziua de duminică 14/27 august 1916 la Cotroceni, ora 11 dimineața. El a avut loc în sufrageria cea mare (…). La unsprezece și un sfert eram aproape toți întruniți în micul salon unde așteptau de obicei persoanele chemate în audiență. Cei mai mulți – nu vorbesc de miniștri nu știau sigur că războiul era hotărât, că totul era pregătit, că declararea lui era o chestiune de ceasuri. Îmi aduc aminte de Maiorescu prins într-o redingotă cam veche și cam strâmtă, cu figura interogativă și cu inevitabila lui gesticulație, mai pripită decât de obicei mergând de la unul la altul, Marghiloman cu ținuta lui impecabilă, elegantă și plin de iluzii era aproape voios, pe când Carp, cu monoclul pironit în orbita oculară, deși nu știa nimic părea că presimte ce se urzea. Era crispat și pe chipul lui se vedeau stigmatele ciudei care îl stăpânea. Take Ionescu, prevenit, exalta și cu greu își putea ascunde bucuria. De Filipescu nici nu vorbesc, nu mai era el, boala îl doborâse, slăbit, cu ochii pierduți privea aiurea”[7]. Deci participanții aveau stări de spirit diferite față de atitudinea care trebuiau să o afișeze. Ședința Consiliului de Coroană de la Palatul Cotroceni a avut un caracter formal, întrucât decizia intrării României în război de partea puterilor Antantei fusese deja luată. Martoră a acestor clipe de adânci semnificații, buzoiancă prin adopție, Arabella Yarka, aflată însă în capitală, nota în însemnările sale din 14/27 august următoarele: „În oraș este o agitație teribilă. Azi la trei și jumătate (de fapt la 11 n. n.), Consiliul de Coroană decisiv, toată lumea spune că e o simplă formalitate, căci am început deja să ne batem la granițe. Germanofilii continuă să spună că nu se va întâmpla nimic, că nu este încă momentul să ne hotărâm”[8]. Totuși, mai ales în provincie, consiliul amintit era așteptat cu multă emoție și înfrigurare. Contemporană a acestor evenimente tumultoase, tânăra Anella N. Robănescu, născută Crasson, fiica unui mare moșier din Câmpulung –Mușcel nota telegrafic în însemnările ei de război, pe 14/27 august 1916, următoarele: „Monotonie și înfrigurare. Jurnalele anunță un Consiliu de Coroană pe mâine la ora 10 dimineața. toată lumea așteaptă cu nerăbdare rezultatul acestui consiliu”[9].

Într-adevăr, ziarele informau publicul despre acest eveniment însemnat. Astfel cotidianul de mare tiraj *Universul* titra într-o ediție specială din 13/26 august 1916 că: „Mâine, Duminică, la orele 10 dimineața, se va întruni la Palat un Consiliu de Coroană. Vor participa la Consiliu: 1) Întregul Guvern; 2) Foști

[7] I. G. Duca, *Memori*i, vol. II. *Neutralitatea*. Partea a II-a (1915-1916). Ediție și indice de Stelian Neagoe, Timișoara, Editura Helicon, 1993, p. 160.

[8] Vezi Arabella Yarka, *După o zi pe alta. Carnet intim 1913-1918*. Ediția a II-a. Traducere de Denisa Toma, București, Editura Compania, 2010, p. 83.

[9] Anella N. Robănescu, *Jurnal de război (1916-1918). Amintiri din viața mea*. Ediție îngrijită și prefață de Ruse Nedelea, București, Editura Vremea, 2015, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

prezidenți de Consiliu: d-nii Petre Carp, Titu Maiorescu și Teodor Rosetti; 3) Șefii de partid d-nii: N. Filipescu, Take Ionescu și Al. Marghiloman; 4)Actualii și foști prezidenți ai Corpurilor Legiuitoare, d-nii Mihail Pherekyde, Al. Cantacuzino Pașcanu, dl. Basile (Vasile) Missir, president Senat, lipsește din țară. Primul ministru i-a înștiințat pe șefii partidelor de opoziție de convocarea Consiliului"[10].

Alexandru Marghiloman a confirmat în notele sale convocarea acestui organism, căci, precizează pe 14 august 1916, între altele: „Consiliul de Coroană. Războiul. Mă duc la Cotroceni cu Maiorescu. Czernin a fost ieri la Brătianu care i-a spus că este amânat Consiliul până după amiază și că el păstrează și este în măsură de a păstra neutralitate". La ora 10 se întrunesc în sufrageria cea mare de la Cotroceni: miniștri, Theodor Rosetti, Carp, Maiorescu și mine, Nicu Filipescu, Take Ionescu, Olănescu, Cantacuzino, Pașcanu, Mișu Pherekyde și C. F. Robescu, înlocuind pe Vasile Missir – Senat lipsă[11].

Un fost prim-ministru și colaborator al lui Al. Marghiloman, Titu Maiorescu, a surprins și el în însemnările sale deschiderea lucrărilor Consiliului de Coroană, după cum urmează: „La ora 10 a.m. trecem în sala de conferință, o masă lungă cu postav verde la mijloc, ferestrele spre parc. La 10.51 intră regele Ferdinand cu Principele Moștenitor Carol și ne așezăm. Suntem cu toții 21 cu cei 9 miniștri, cu foștii Prezidenți de Consiliu (3), cu șefii de partide opuse (3=Marghiloman, Take Ionescu, Nicu Filipescu). Prezidentul Camerei Pherekyde, Vice-Prezidentul Senatului Robescu, Prezidentul B. Missir absent în Svizzera, foștii Prezidenți de Cameră: Constantin Olănescu și Constantin Cantacuzino-Pașcani"[12]. Un apropiat ministru al lui Ion I. C. Brătianu, I. G. Duca descria în memoriile sale împrejurările deschiderii și desfășurarea consiliului de care ne ocupăm, astfel: „Consiliul de Coroană, care a hotărât intrarea noastră la acțiune s-a ținut în ziua de duminică 14/27 august 1916, la Cotroceni, ora 11 dimineața. El a avut loc în sufragerie cea mare, dar prin impietatea reginei Mariași prin slăbiciunea Regelui Ferdinand, această sală istorică a dispărut. Ea a fost, câțiva ani mai târziu (pe la 1925-1926), înglobată împreună cu sala de dans în ceea ce formează azi marele salon boltit de la nordul castelului și ce păcat! Istoria sufrageriei trebuia păstrată neatinsă, așa cum era în dimineața zilei de 14 august 1916 (…). Era dreptunghiulară, cu

[10] *Universul*, Ediție specială, din 13/26 august 1916; vezi și Bogdan Bucur (editor), *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri*, ed. a II-a, București, Editura Rao, 2018, p. 3, doc. 1.

[11] Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. II. *România și Primul Război Mondial (1914-1919)*. *Războiul (1916-1917)*, S. Neagoe (editor), București, Editura Machiavelli, 1994, p. 11.

[12] Titu Maiorescu, *România și războiul mondial. Însemnările zilnice inedite*, S. Neagoe (editor), București, Editura Machiavelli, 1999, p. 152.

https://biblioteca-digitala.ro

multe ornamentații din lemn închis, cu multă poleială, cu o tonalitate în general întunecată. La mijloc se afla o masă mare, pe peretele din fața ferestrelor un singur tablou al unui pictor german reprezentând o mare dezlănțuită”[13].

Regele Ferdinand a deschis lucrările Consiliului de Coroană. El a informat participanții că nu i-a chemat pentru a le solicita părerea întrucât „hotărârea lui era deja luată, ci doar să le ceară sprijinul. Situația a ajuns astfel încât neutralitatea nu mai este posibilă, balanța războiului înclină de partea înțelegerii”. Șeful statului român relevă, în continuare, că nu a luat această decizie ușor deoarece „el s-a învins pe sine însuși și că tocmai victoria pe care a raportat-o asupra lui este dovada că a ales calea cea mai bună pentru România”. Suveranul solicita, în final, sprijinul celor de față „să îl ajute și pe dânsul într-un act care-l săvârșește ca un bun român ce este”[14]. Într-adevăr, Ferdinand a îndurat un zbucium sufletesc fără precedent deoarece a ridicat sabia împotriva poporului său de origine. Aflată în centrul evenimentelor alături de soțul ei, regina Maria consemna în propriul jurnal de război, pe 14/27 august 1916, între altele: „Simțeam că trebuie să-l las cât mai puțin singur pe Nando – nu putea exista decât o soluție, toate speranțele și dorințele lui nu-i puteau sta împotrivă. Am știut de la început ce avea să-i urmeze, mi-am dat seama că nu putea fi cruțat de sacrificiul acesta hidos: trebuia făcut (…). Dar eu și încă o persoană știm prin ce a trecut zi după zi l-am văzut cum suferă, cum se chinuiește, cum se îndoaie și cum speră, dar paharul trebuia golit, trebuia băută și ultima picătură”[15].

Cele mai grave consecințe pentru regele Ferdinand au venit din partea familiei sale care nu concepea din partea lui o astfel de atitudine. Martoră a acestor tumultoase evenimente, Martha Bibescu arăta într-una din lucrările sale că: „Hohenzollern-ii porniră la luptă împotriva celui care se ridicase împotriva lor. Din punct de vedere genealogic, el a fost ucis. Numele i-a fost șters din Marele Catastif al Hohenzollernilor. La Sigmaringen, familia arboră doliul, ca și cum ar fi murit. Fratele lui mai mare îl declară trădător de neam și arme”[16]. Și împăratul Germaniei acționează imediat, căci îi retrage ordinul Casei sale, fapt care echivala cu moartea civilă. Deci regele Ferdinand și-a asumat enorme riscuri. Relevând acest lucru, un contemporan al evenimentelor, Vasile Th. Cancicov afirma că, suveranul a jucat o carte mare: „Înfrângerea României va fi dezastrul lui”[17]. El a demonstrat astfel că este un rege constituțional, că pune mai presus interesele țării adoptive decât cele personale. Cuvintele monarhului

[13] I. G. Duca, *op. cit*., vol. II, p. 159.
[14] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar 13/1916, f. 1-2; „Adevărul”, XXXIV, nr. 11317 din 23 februarie 1921.
[15] Maria, Regina României, *op. cit*., vol. I, pp. 103-104.
[16] Martha Bibescu, *Un sacrificiu regal, Ferdinand al României*, traducere de Maria Brăescu, București, Editura Compania, 2000, p. 47.

https://biblioteca-digitala.ro

au făcut o impresie deosebită asupra multor participanți la dezbaterile din Consiliul de Coroană. Unul dintre ei, Nicolae Filipescu antantofil convins preciza în însemnările sale cu deplină satisfacție: „În definitiv, atitudinea regelui a fost cea mai frumoasă ≪Îmi iau toată răspunderea≫ a spus suveranul și acestea erau cuvintele hotărâtoare ce trebuiau spuse pentru a încheia calea oricăror altor veleități, cuvinte care vor deschide regelui poarta mare a istoriei. A lămurit în fine precis, ceea ce noi bănuiam demult, că Austro – Ungaria nu ne-a oferit nimic și acceptabil în timpul neutralității, în afară de mormântul lui Ștefan Cel Mare, iar Germania s-a arătat cu totul neputincioasă”[18]. La rândul său, I. G. Duca prezent și el la lucrările Consiliului de Coroană relevă în amintirile sale următoarele:„Aceste cuvinte au fost impresionante fiindcă Regele a rostit cu emoțiune care ne-a zguduit până în adâncul inimilor noastre, dar și cu elocvență lapidară pe care nu sunt capabil să o redau în toată splendoarea frumuseții ei formale și etice”. Cunoscutul memorialist evidenția apoi: „Chipul Regelui, căldura vocii, accentele ei, atmosfera sălii, toate imponderabile care au făcut această scenă de neuitat pentru toți cei care au avut fericirea să participe la ea. De altminteri, în tot timpul acestui consiliu, Regele Ferdinand a fost într-adevăr admirabil”[19].

Numeroși observatori politici au comentat discursul monarhului. Constantin Kirițescu a scris despre el în monumentala sa sinteză privind participarea României la războiul de întregire națională astfel: „Regele Ferdinand a comunicat adunării împrejurările care l-au determinat pe el și pe guvernul său a face pasul hotărâtor. Suveranul a exprimat în cuvinte simple lupta care s-a petrecut în sufletul lui. El a avut multe dureri, dar, după ce a examinat toate rațiunile (…), n-a zăbovit să-și sacrifice legăturile și preferințele sale personale, pentru a alege calea cea bună pentru România. El s-a învins pe el însuși. Într-un apel mișcător, regele Ferdinand a rugat pe cei prezenți să-l ajute în actul cel mare pe care-l săvârșește ca un român”[20].La rândul său, medicul buzoian de origine ardeleană, Vasile Bianu nota în jurnalul său la 14/27 august 1916: „Regele era vădit emoționat și vroia cu orice preț să învingă rezistența, pe care o aștepta de la Carp, Maiorescu și Marghiloman. El a spus că

[17] Vasile Th. Cancicov, *Impresiuni şi păreri personale din timpul războiului României*. *Jurnal zilnic, 13 august 1916-11 decembrie 1918*, vol. I, București, Atelierul Societății „Universul” 1921, p. 24.

[18] N. Polizu Micșunești (editor), *Nicolae Filipescu*. *Însemnări 1914-1916*, ed. I, București, Tipografia ziarului „Universul”, 1936, p. 243.

[19] I. G. Duca, *op. cit*., vol. II, pp. 62-163; *Idem*, *Regele Ferdinand la Consiliul de Coroană de la Cotroceni*, în *Generația Unirii*, I, nr. 8, din 25 decembrie 1929, pp. 1-2.

[20] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României 1916-1919*, ed. a II-a, vol. I, București, Editura Casa Școalelor, 1925, p. 180.

https://biblioteca-digitala.ro

situația este de așa natură încât neutralitatea nu se mai poate ține și balanța războiului se apleacă spre Înțelegere, iar România având să aleagă nu poate merge decât alături de Aliați și împotriva Puterilor Centrale. Regele spuse apoi că dânsul a trecut peste propria sa durere rostind următoarele cuvinte istorice: ≪Voi ști să înving pe mine însumi. Și tocmai de această victorie este cel mai lung indiciu că el a apucat calea cea dreaptă, că a ales drumul cel mai bun pentru România≫"[21]. Au existat și persoane, care din diverse motive, mai ales politice au criticat și ridiculizat cuvântul șefului statului român. Titu Maiorescu, de pildă, nota în jurnalul său, la 14/27 august 1916, următoarele: „Vorbește întâi Regele cu pauze, trăgând linii cu un creion penibil de îngăimat"[22]. A urmat la cuvânt premierul Ion I. C. Brătianu, care a prezentat poziția guvernului său. El a salutat decizia Suveranului declarând: „Nu vă uitați deci, Sire,la rezultatele imediate, privite îndatoririle de azi în perspectiva cea mare a menirii acestui neam și a viitorului său și mergeți cu hotărâre înainte pe calea pe care v-o arată conștiința națională. Majestatea Voastră înscrie în istoria românismului o pagină de glorie nemuritoare"[23].

Take Ionescu, antantofil convins, a declarat, la rândul său, în cadrul dezbaterilor că pricepe „durerile prin care a trecut Suveranul", dar îl asigură că „va avea cea mai strălucită compensație în dragostea poporului însuși"[24]. Satisfacția șefului Partidului Conservator Democrat era mare. Martor al acelor clipe, I. G. Duca afirma cu ironie între: „Take Ionescu a fost din toate punctele de vedere de o înțeleasă banalitate. S-a declarat fericit de hotărârea regelui, a spus că pricepe criza sufletească prin care a trecut, dar poate fi sigur, în schimb, de dragostea nemărginită a întregului popor român"[25]. Adversar al șefului conservatorilor democrați, Al. Marghiloman scria foarte lapidar în notele sale politice că „Take Ionescu aprobă cu efuziune, osanale pentru Rege"[26].

Alexandru Marghiloman se pronunța mai degrabă în favoarea menținerii neutralității de către România. El a fost de părere că soarta războiului nu fusese decisă. Președintele Partidului Conservator a declarat, exagerând lucrurile, că „țara nu este favorabilă războiului, iar românii din Ungaria nu doresc unirea". Vorbitorul atrăgea atenția participanților „că instaurarea Rusiei la strâmtori este moartea economică a țării. Cred că acesta este cel mai mare păcat ce un român

[21] Dr. Vasile Bianu, *Însemnări din Războiul României Mari*. Tom. I. *De la mobilizare până la pacea din București*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", 1926, p. 15.
[22] Titu Maiorescu, *România și războiul mondial*…, ed. cit., p. 152.
[23] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar 13/1916, f. 2-3; vezi și Ion Mamina (editor), *Consiliul de Coroană*, ed. I, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 63.
[24] *Ibidem*, *Adevărul*, XXIV, nr. 1137 din 21 februarie 1921.
[25] I. G. Duca, *Memorii*…, vol. II, p. 164; Anastasia Iordache, *Tache Ionescu*, ed. a II-a, București, Editura Universal Dalsi, 2008, p. 35.
[26] Al. Marghiloman, *op. cit*., vol. II, pp. 12-13.

https://biblioteca-digitala.ro

poate comite împotriva viitorului țării”[27]. Al. Marghiloman și-a exprimat astfel poziția sa tranșantă anti rusă. Ea avea totuși un sâmbure de adevăr, căci Rusia țaristă va fi dovedit a fi un aliat neloial, care urmărea doar satisfacerea propriilor interese.

N. Filipescu a criticat destul de aspru atitudinea șefului Partidului Conservator, căci nota în însemnările sale cu nedisimulată ironie, între altele: „Marghiloman, pehlivan ca întotdeauna, după ce a sesizat din nou pericolul rusesc la strâmtori și-a afirmat posibilitatea unei prietenii sincere în viitor cu bulgarii, văzând însă partida pierdută, s-a agățat de pulpana regelui cu platitudini, profesii de devotament, ca o primă de asigurări pentru viitor”[28]. Dincolo de unele exagerări ale lui N. Filipescu desprindem atașamentul președintelui Partidului Conservator. Tonul său era acum altfel, mai ponderat. Sesizând amintita schimbare de atitudine, I. G. Duca reitera în amintirile sale următoarele: „A venit rândul lui Marghiloman, dar nu mai era acel Marghiloman de acum doi ani de la Sinaia, un Marghiloman sigur pe el care afirma, care decidea, care vorbea cu fruntea sus și cu vocea metalică, era un Marghiloman încurcat aproape cu reticențe în vorbă, cu reticențe la ton. Nu se poate ști, a spus dânsul, cum se va sfârși războiul, soarta sa fiind încă nehotărâtă, dar după informațiile lui precise, Hindenburg pregătește o mare ofensivă împotriva rușilor. Să nu ne grăbim, să așteptăm, de aceea este foarte regretabil că în asemenea condiții, guvernul s-a angajat. Aliații înseamnă pentru noi așezarea definitivă a rușilor la strâmtori, adică strangularea, pieirea noastră. Regele, foarte calm se întoarce către Marghiloman și spuse: Totuși, admițând că rușii ar fi la Constantinopol, nu se pare că ar fi mai bine pentru noi să fim prieteni cu ei, decât vrăjmași”[29].

Un adversar politic în fieful electoral al președintelui Partidului Conservator de la Buzău, liberalul V. Bianu pretinde în însemnările sale publicate la apusul vieții: „D[omnul] Marghiloman și-a exprimat părerea de rău că guvernul s-a angajat. Nu se știe care va fi sfârșitul războiului. El a aflat că Hindenburg pregătește o mare lovitură împotriva Rusiei și ar trebui să se aștepte rezultatul acesteia înainte de a se lua vreo hotărâre. Țara nu este pregătită de război și românii din Ungaria nu vor să se unească cu noi. El vede realitatea așa că rușii se vor instala la Constantinopol, ceea ce ar însemna moartea României. Dacă nenorocirea aceasta ar fi să se întâmple, cel puțin să

[27] *Ibidem*; A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar 13/1916, f. 3; Valeriu Avram, C. I. Stan și Valeriu Nicolescu, *Buzoieni pe frontul Războiului de Întregire sau care au militat pentru înfăptuirea României Mari*, Buzău, Editgraph, 2018, p. 88.
[28] Polizu Micșunești (editor), *op. cit*., ed. I, p. 244.
[29] I. G. Duca, *Memorii*…, vol. II, pp. 164-165.

https://biblioteca-digitala.ro

nu se întâmple cu concursul nostru”[30]. Cel mai hotărât adversar al participării României la război alături de aliați s-a dovedit a fi Petre P. Carp care a declarat foarte decis: „Sunt contra politicii pe care o inaugurează în momentul de față Majestatea Sa. A merge cu Rusia este a izbi în interesele țării și în continuitatea dinastiei”. Vorbitorul și-a exprimat părerea că „Imperiul rus victorios va căuta înainte de toate să puie stăpânire pe strâmtori”. Bătrânul fruntaș conservator i-a amintit șefului statului nostru că este un Hohenzollern și că este obligat să țină cont de interesele familiei sale. Ferdinand a replicat însă cu vădită iritare: „Domnul Carp știu foarte bine că sunt un Hohenzollern (…). Dacă interesele patriei de origine corespunde cu cele ale României n-aș fi ezitat să adopt opiniile dumneavoastră, această soluție ar fi fost cea mai ușoară pentru mine”. Profund nemulțumit de intransigența suveranului, Petre P. Carp și-a încheiat intervenția sa cu o declarație neobișnuită: „Sire, am trei fii, îi voi trimite pe toți trei pe front, totuși doresc înfrângerea armatelor române, căci prefer România învinsă alături de Germania decât victoria alături de Rusia, iar dumneavoastră, domnule Brătianu, vă doresc să fiți învinși, pentru că victoria voastră ar fi ruina și pieirea țării”[31]. P. P. Carp a fost de acord cu înrolarea pe câmpul de luptă a fiilor săi. Unul dintre ei a murit chiar în campania din vara anului 1916. Previziunea sa privind înfrângerea armatei române s-a adeverit din păcate. Poziția fostului premier a atras indignarea reginei Maria care scria în propriul jurnal pe 14/27 august 1916 următoarele: „Maiorescu, Carp, Theodor Rosetti și Marghiloman s-au opus, Carp chiar violent, fiindcă toată viața nu a avut decât o convingere, că singura șansă a României era să intre în război de partea germanilor. Fiindcă ei vor câștiga fără îndoială. E un om cinstit, cu o gură sinceră, care uneori îl ia pe dinainte. La sfârșitul ultimului Consiliu de Coroană el a devenit foarte necuviincios. Maiorescu a fost alunecos, cum îi este felul și a susținut rămânerea în neutralitate. Marghiloman mersese prea departe într-o direcție (neutralitatea n. n.) ca să se mai poată întoarce acum atât de repede, dar a fost politicos cum e întotdeauna”[32].

Foarte indignat de atitudinea fermă a lui P. P. Carp s-a dovedit a fi I. G. Duca, dar și șeful lui de partid, Ionel Brătianu, viitorul președinte al P.N.L. Șeful de guvern consemna în amintirile sale foarte concis: „Era prea mult. De astă dată nici Brătianu nu s-a mai putut conteni. Ura învingerii, îndărătnicia neputinței făcuse pe bătrânul junimist să depășească orice închipuire”[33]. La rândul său, C. Kirițescu comenta amintitul punct de vedere în lucrarea sa, citată

[30] V. Bianu, *op. cit*., tom. II, p.16.

[31] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar 13/1916, f. 3-4; I. Mamina (editor), *op. cit.*, p. 63; Constantin Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol. II, București, Editura ziarului „Universul”, 1936, pp. 539-540.

[32] Maria, Regina României, *op. cit*., vol. I, p. 108.

[33] I. G. Duca, *op. cit*., vol. II, p. 168.

https://biblioteca-digitala.ro

mai sus, în felul următor: „O impresiune dureroasă a făcut în consiliu Petre Carp. Bătrânul om de stat îndeajuns de bine cunoscut pentru îndărătnicia cu care își apăra ideile sale, uneori originale, adeseori la contrazicere cu părerile contemporanilor săi, a dezaprobat cu energie pasul hotărâtor făcut de guvern”[34].

Un alt contemporan al tumultoaselor evenimente, medicul V. Bianu nota în însemnările sale proprii între altele: „Luând cuvântul, dl. Carp a vorbit cu o patimă care nu se potrivea cu vârsta înaintată: ≪Tot ce a spus dl. Brătianu e lucru secundar≫ a zis el. Ceea ce îl interesa mai mult era să se știe nu cine era învingătorul, ci cu cine ne merge alături, chiar în cazul când am fi învinși. Ceea ce a spus dl. Brătianu despre unguri și bulgari este fără valoare. Acest război, se va termina ori cu hegemonia germană, ori cu hegemonia rusească. Aceasta din urmă înseamnă sfârșitul României pentru că ea îi închide drumul spre Constantinopol (…). Regele are, deci, obligația de a se opune acestei politici și de a rămâne alături de Germania. Carp vede însă că soarta României este hotărâtă și că lingușitorii tronului au reușit să decidă pe rege. El nu poate da concursul său unei politici, care înseamnă sfârșitul României. Cei trei feciori ai săi, se vor bate, el însă va ruga pe Dumnezeu ca armata noastră să fie bătută, căci aceasta este singura scăpare a României, astfel că va fi pierdută”[35]. Este adevărat că Petre P. Carp a exprimat o opinie separată comparativ cu majoritatea participanților la Consiliul de Coroană. El a dovedit verticalitate, consecvență, sinceritate, apărându-și cu tărie părerile personale.

Consiliul de Coroană a decis, conform așteptărilor, intrarea României în război alături de puterile Triplei Înțelegeri. La sfârșitul ședinței, regele Ferdinand a declarat cu vădită emoție: „Întrunirea noastră este istorică și plină de răspunderi pentru toți. În hotărârea celorlalți sunt călăuzit numai de sentimentul poporului român și de întreaga convingere, sunt sigur că Dumnezeu va fi cu noi, am încredere în iubirea de neam a întregii țări”[36]. Aceste cuvinte au sensibilizat pe numeroși contemporani. Unul dintre ei, Constantin Argetoianu arăta în amintirile sale următoarele: „Ultimul a vorbit Regele, foarte emoționat. Hotărârea lui era luată. S-a învins pe el însuși, neavând ca rege român în fața ochilor decât interesele superioare ale țării sale (…). A plâns toată lumea în picioare, adânc mișcată, cu lacrimi în ochi (Primele lacrimi). Ședința s-a ridicat. Înainte de a părăsi sala Consiliului, Regele Ferdinand a strâns mâna fiecăruia. Lui Nicu Filipescu, bătându-l pe

[34] C. Kirițescu, *op. cit*., vol. I, ed. a II-a, p. 180; vezi și C. I. Stan, *Un poet uitat: Constantin T. Stoica*. *Sacrificiul pentru idealul național*, Buzău, Editura Alpha MDN, 2019, p. 60.
[35] V. Bianu, *op. cit.*, tom. II, p. 16.
[36] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar 13/1916, f. 5; N. Polizu Micșunești (editor), *op. cit.*, p. 244; C. I. Stan, *Regele Ferdinand „Întregitorul”1914-1927*, ed. a II-a, București, Editura Paideia, 2011, p. 118.

https://biblioteca-digitala.ro

umeri i-a spus: ≪Vous voyez rien qu'il suis aussi bon roumain que vous!≫. Lui Petrache Carp îi exprimă nădejdea acum după ce hotărârea eroică fusese luată că toți românii vor fi laolaltă pentru marea luptă ce începea”[37].

Suveranul dorea un guvern de uniune națională la care să participe toate partidele. Marghiloman pretinde în notele sale politice din această zi între altele: „La ora 3, vine B. Știrbei să mă ia. Regele vrea să mă vadă. Pe drum, el mă dăscălește să primesc să intru în guvern și invocă interesul Partidului Conservator. Cu mutism, putem astfel. Mă precede la M. S., probabil pentru a-l pune la curent (…). Regele ≪Credeam că avem asentimentul tuturor≫. Eu ≪ Nu eram pregătit, din contră până la ultimul moment eram autorizat a crede că Regele era puntea de scăpare (…). Arăt că Guvernele de Coaliție sunt anarhia administrativă și povățuiesc pe Brătianu să continue singur cu Guvernul lui≫”[38].

Soluția șefului statului român era cunoscută și de Titu Maiorescu. El a susținut în însemnările sale din 14/27 august 1916 următoarele: „Pe la ora 4, Marghiloman iar la mine, spune că la 2/2 ore a venit Barbu Știrbei și l-a dus la Rege, care a insistat să-l înduplece să intre în Ministerul național, nevoind să aibă nici pe Filipescu, nici pe Take Ionescu. Al. Marghiloman a refuzat și a admis numai că la ≪nevoie≫”[39]. Un alt apropiat al șefului Partidului Conservator, Mariu Theodorian Carada a notat în amintirile sale că: „După Consiliu, Regele și Brătianu s-au ținut de Marghiloman să intre în cabinet cu reprezentanții tuturor partidelor. A refuzat”[40]. Atitudinea președintelui conservatorilor nu era întâmplătoare. El nu vroia să se asocieze la un eventual eșec cu Ion I. C. Brătianu. În biroul suveranului a avut loc o scenă mișcătoare. Camerierul său Neuman, originar din Sigmaringen, căci făcea parte dintr-o familie care de multă vreme slujea pe principii de Hohenzollern, a avut o discuție cu regele, în care acesta i-ar fi precizat: „Tu ești german și ai rămas german, prin urmare nu am dreptul să-ți mai cer nimic. Din ceasul de față vei face ce-ți va dicta conștiința. Poți să te înapoiezi la Sigmaringen. Îți voi înlesni plecarea și te voi binecuvânta”. Bătrânul camerier, nota I. G. Duca în amintirile sale, „l-a îmbrățișat pe rege și i-a spus că va rămâne câine credincios la picioarele lui până la ultima sa suflare/și căzând unul în brațele altuia, au plâns în hohote”[41]. V. Th. Concicov susține în însemnările sale că pe 14 august 1916 se afla la Sinaia iar „În gară a sosit tot personalul german de la Castelul Peleș și de la Curtea Regală, claie peste grămadă, o mare adunătură de oameni, cu un

[37] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III/5, *(1916-1917)*, S. Neagoe (editor), București, Editura Humanitas, 1992, pp. 10-12.
[38] Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. II, pp. 12-13.
[39] Titu Maiorescu, *România și Războiul mondial*…, *ed. cit*., p. 153.
[40] M. Theodorian Carada, *Efemeridele. Însemnări și Amintiri 1909-1929*, Săbăoani, jud. Neamț, Tipografia „Serafică”, 1937, p. 59.
[41] I. G. Duca, *Memorii*…, vol. II, p. 175.

https://biblioteca-digitala.ro

imens bagaj de cufere și boccele, între care se agită o mulțime de copii mici; sunt nemții din serviciu pe care îi expediază cu un tren special la București”[42].

Regele Ferdinand a renunțat temporar și la secretarul său particular, elvețianul Louis Basset, sub pretextul trimiterii sale încă din 12/25 august 1916 într-o misiune la Sigmaringen, urmând să-i înmâneze fratelui său Wilhelm un mesaj. Cu o zi înainte,suveranul l-a primit pe solul adhoc, care și-a exprimat dorința de a călători cu soția sa. L. Basset preciza în jurnalul său pe 11/24 august: „Când îmi exprim dorința de a lua pe soția mea cu mine în această călătorie, regele se grăbește să aprobe și, când îl întreb dacă voi avea timp să mă întorc înainte de izbucnirea războiului îmi răspunde afirmativ. La despărțire mi-a strâns mâna puternic și cu afecțiune, având lacrimi în ochi”[43]. Louis Basset ducea totodată, o scrisoare aparținând reginei Maria către mama sa, Marea Ducesă Maria Alexandrovna, devenită prin căsătorie ducesă de Edinburgh și de Saxa Coburg Gotha. Ea era fiica țarului Rusiei, Alexandru al II-lea și soția prințului Albert, duce de Edinburgh. În realitate, misiunea încredințată secretarului particular al regilor Carol I și Ferdinand I constituia un pretext, deoarece soția acestuia era acuzată de spionaj în favoarea Puterilor Centrale. El însuși afișa o atitudine filo-germană. L. Basset s-a reîntors în România către sfârșitul anului 1919. El și-a dat seama că suveranul României i-a pregătit un exil pe când se afla la Berlin, căci pe 15/28 august 1916 reiterează în jurnalul său următoarele: „Dis-de-dimineață, un lacheu intră în camera mea și îmi înmânează următorul buletin telegrafic: ≪România a declarat război Austro-Ungariei≫(…). Mai târziu am fost vizitat de membrii Casei Princiare. Consternarea lor era profundă și le era peste putință să înțeleagă cum un prinț al casei de Hohenzollern putea să ridice armele împotriva Germaniei”[44].

Într-adevăr, pe 14/27 august 1917, România a declarat război Austro-Ungariei, dovedind astfel deplin atașament față de angajamentele politico-militare pe care și le-a asumat prin actele semnate cu Antanta la 4/17 august 1916. În seara aceleași zile, ministrul plenipotențiar al regatului român la Viena, Edgar Mavrocordat a înmânat guvernului dublei monarhii declarația de război. Documentele condamnau cu tărie regimul inuman la care au fost supuși

[42] V. T. Concicov, *op. cit*., vol. I, p. 20; Liviu Țăranu, *Câteva Impresiuni și păreri personale din vremea ocupației în jurnalul semnat de Vasile Th. Concicov (1916-1918)*, în *Forțele Aeriene ale României de la Războiul de întregire națională (1916-1919) la perspectiva euroatlantică”*, vol. I, București, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2017, p. 388.

[43] Louis Basset, *Războiul unui slujitor devotat. Jurnalul inedit al secretarului particular al Regelui Ferdinand I*, *23 august 1916 - 3 mai 1921*, traducere, studiu introductiv și note de Alina Pavelescu, București, Editura Humanitas, 2019, pp. 28-29.

[44] *Ibidem*, p. 31.

https://biblioteca-digitala.ro

românii din imperiul bicefal. El preciza că în ultimii treizeci de ani nu numai că nu au fost satisfăcute revendicările lor, dar nu s-a trecut la introducerea unor reforme care „să le dea măcar o umbră de satisfacție, ci dimpotrivă ei au fost tratați ca rasă inferioară". Această stare de lucruri s-a perpetuat însă și în perioada neutralității României ba chiar a înregistrat o serioasă agravare. Monarhia dualistă „ostilă oricăror reforme interne, ar putea să îmbunătățească viața popoarelor pe care le guvernează. Ea s-a arătat mai curând gata a le sacrifica, neputând să-l apere de atacurile din afară". Declarația demonstra, în continuare, caracterul just al participării României la războiul mondial „alături de care pot să-i asigure realizarea unității naționale". Din motivele menționate, conchidea documentul „țara noastră se consideră din acest moment în război cu Austro-Ungaria"[45].

Demn de menționat ni se pare și faptul că regatul român nu a declarat război imperiului german întrucât nu avea nici un fel de litigiu teritorial sau de altă natură cu această putere. În aceste condiții la 14/27 august 1916, regele Ferdinand a decretat mobilizarea generală a armatei române întrucât conform Constituției era comandant suprem ales. Documentul preciza că: „Întreaga armată se mobilizează (Art. I), iar prima zi de mobilizare va începe la ora12 noaptea de 14/15 – 27/28 august 1916 (Art. II). Ordinea de bătaie va fi cea hotărâtă prin planul de mobilizare (Art. III)". Ultimul articol III, stabilea că „decretul de față va fi executat de primul ministru și ministrul secretar de Stat la Departamentul de Război"[46].

Totalul forțelor terestre, navale și aeriene chemate sub drapel era impresionant, deoarece însumau 19.843 de ofițeri activi și de rezervă, 813.700 trupă și 281.000 cai destinați regimentelor de cavalerie și bateriilor de artilerie. Din cei peste 840.000 de militari mobilizați, 640.000 formau armata de operații, 40.000 erau destinați pazei instituțiilor publice și stabilimentelor militare (depozite, spitale, comandamente etc.), iar 130.000 au fost alocați părților sedentare ale diviziilor. Efectivele chemate sub arme însumau 384 batalioane de infanterie, 104 escadroane de cavalerie și 329 baterii de artilerie. Ele alcătuiau 20 divizii de infanterie, 12 de cavalerie, repartizate în patru armate și șase, apoi șapte corpuri de armată.

După încheierea mobilizării s-au mai format alte trei divizii de infanterie: a 2-a, a 22-a (25 august 1916), respectiv a 23-a (28 august 1916)[47]. Regele

[45] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar 19/1916, f. 1-12; *România în războiul mondial*…, vol. I, pp. 3-6, doc. 1; Anastasie Iordache, Ion I. C. Brătianu, ed. a II-a, București, Editura Albatros, 2007, pp. 330 și urm.

[46] „Monitorul Oficial", partea I, nr. 107, din 16/29 august 1916, p. 5401; *Viitorul*, IX, nr. 3059, din 16/29 august 1916.

[47] Lt. colonel Alexandru Ioanițiu, *Războiul României 1916-1918*, vol. II, București, Tipografia „Geniului", f. a, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro

Ferdinand și guvernul României au dat publicității cu ocazia mobilizării o proclamație către popor intitulată „Români!". Documentul releva faptul că: „Războiul care de doi ani a încins tot mai strâns hotarele noastre a zdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei și a învederat că pentru viitor numai pe temeiul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor. Pentru neamul nostru, el a adus ziua așteptată de veacuri, de conștiința națională, ziua unirii lui". Apelul arăta apoi: „Înaintașii noștri au reușit să întemeieze statul român prin Unirea Principatelor, prin Războiul Independenței, prin munca lor neobosită pentru renaștere națională". În concepția semnatarilor proclamației, generația de atunci avea o mare răspundere întrucât: „De noi atârnă astăzi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și din plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul de veci. În noi în virtuțile, în vitejia noastră stă putința de ale reda dreptul ca într-o Românie întregită și liberă, de la Tisa până la Mare să propășească în pace potrivit datinilor și aspirațiilor gintei noastre". Documentul îndemna pe români să participe cu elan la războiul național care le va aduce împlinirea idealului național: „ROMÂNI! Însuflețiți de datoria sfântă ce ni se impune, hotărâți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen război pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor care are credință neclintită în menirea lui. Ne vor răsplăti radele glorioase ale isbândei! Cu Dumnezeu înainte!"[48].

Pentru dinamizarea soldaților, a subofițerilor și a ofițerilor, regele Ferdinand a elaborat și publicat, tot pe 14/27 august 1916 un Ordin de zi către Armată purtând titlul *Ostași!* „V-am chemat ca să purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații noștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde". Semnatarul documentului invoca, mai departe trecutul glorios al poporului nostru arătând: „Umbrele marilor voievozi, Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare al căror rămășițe zac în pământurile ce veți dezrobi vă îndeamnă la biruință, ca vrednici urmași ai ostașilor care au învins la Răsboieni, la Călugăreni și la Plevna". Regele Ferdinand avertiza însă pe militarii români: „Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să îndurăm însă greutățile și cu ajutorul lui Dumnezeu izbânda va fi a noastră. Arătați-vă deci demni de gloria străbună! De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și vă va slăvi!"[49].

Tot acum, șeful statului român și-a pus semnătura pe decretul referitor la instituirea stării de asediu și a cenzurii militare asupra tuturor informațiilor. De

[48] A.N.I.C., fond *P.C.M.*, dosar 43/1916, f. 4; *România în războiul mondial*…, vol. I, p. 15; *Universul*, XXXIV, nr. 228, din 16/29 august 1916.
[49] *Ibidem*

https://biblioteca-digitala.ro

asemenea, el a iscălit decretul privind ordinea de bătaie a armatei noastre[50]. Comanda supremă aparținea, conform Constituției, regelui Ferdinand. Conducerea Marelui Stat Major i-a fost încredințată generalului Vasile Zottu care mai toată perioada campaniei a fost bolnav. Adevăratul șef al acestei importante instituții militare a devenit un apropiat al premierului Ion I. C. Brătianu, generalul Dumitru Iliescu, considerat un om „de casă" al acestuia. Comentând amintita situație, Al. Marghiloman consemna cu vădită ironie, dar telegrafic în însemnările sale pe 17 august 1916: „În ceea ce privește Statul Major, tot aceeași comedie: Zottu, bolnav și în concediu, este menținut ca șef ca să poată subșeful Iliescu să aibă mână liberă. Bietul Christescu devine șef de Stat Major la Armata a II-a (Al. Averescu). El a spus cu durere lui Butculescu: ≪Sunt lăsat la o parte: sunt nemțofil≫"[51].

În epocă, dar și după aceea s-a speculat, dar fără dovezi că generalul V. Zottu ar fi fost racolat de serviciile secrete austro-ungare cărora le oferea informații militare cu caracter secret. Cert este însă că după dezastrul suferit de armata română în bătălia de la Turtucaia, el s-a sinucis. Marele Cartier General a fost instalat la Periș, datorită avantajelor pe care le prezenta acest loc. Maior pe atunci ca șef al Secției operații, Radu R. Rosetti, devenit mai târziu general notează în amintirile sale: „Pe lângă folosul izolării de zarva, de intrigăria și de indiscrețiunea Bucureștiului (…) și a ușurării comunicațiilor, Perișul prezenta avantajul unui mare număr de clădiri ale Administrației Domeniului Coroanei, în care se puteau așeza diferite birouri, cum mai prezenta și (pe) acela că se găseau acolo case îndestulătoare pentru găzduirea ofițerilor și a gradelor inferioare, alcătuind acest eșalon"[52]. Mobilizarea armatei, apelurile lansate de regele Ferdinand și guvernul Brătianu au creat în București, dar și în provincie o stare de euforie generală. Martor al agitatelor evenimente, Eugeniu A. Buhman făcea următoarea mărturisire în amintirile sale: „Am mai aruncat o privire asupra zidurilor mute ale Palatului în care făcusem slujbă atâția ani și am plecat și eu (…). Când am ajuns la Sfântul Elefterie nu mai era chip să găsești un loc în tramvai. Am pornit pe jos spre casă. Pe străzi lume imensă. Multe steaguri, urale și muzică. Se cânta ≪La arme≫ a lui Castaldi. Pe Calea Victoriei n-am mai putut răzbate de manifestații zgomotoase. Pe străzile lăturalnice am zărit și umbre tăcute strecurându-se posomorâte și îngrijorate de-a lungul caselor acum întunecate. Felinarele erau doar opaițe albăstrui"[53].

[50] Toma Dumitrescu, *Jurnal. Războiul național 1916*, Petre Otu și Maria Georgescu (editori), București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999, p. 29.
[51] Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. II, pp. 17-18.
[52] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri*, vol. I-III, Maria Georgescu (editoare), București, Editura Litera, 2020, p. 576.
[53] Eugeniu Arthur Buhman, *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României*. *Memorii, 1898-1940*. Cristian Scarlat (editor), București, Editura Sigma, 2006, p. 179.

https://biblioteca-digitala.ro

Un alt martor al acestor clipe unice, Octavian Goga preciza în *Însemnări din zilele războiului nostru*,publicate postum, la 14/27 august 1916: „Pe stradă aglomerație. Până pe la ora 4 publicul se ține în oarecare rezervă – pe fețe însuflețire, dar și o linie de seriozitate. Pe la ora 5, atmosfera e mai caldă. Regelui și Reginei care trec în automobil, li se fac ovații călduroase. Filipescu este, de asemenea, aclamat de mulțime trecând pe lângă Clubul liberal, sunt aclamat și de oamenii dimprejur”[54].

Și Alexandru Marghiloman surprinde în notele sale politice exuberanța străzii, dar ceva mai ponderat decât alți contemporani, el relatând că: „S-a publicat decretul de mobilizare și al stării de asediu. Strada mișună de lume. Sub câteva felinare voalate, grupuri citesc gazete. Publicul are atitudinea obișnuită duminicii. La ≪Continental≫ intră Lucaciu; lumea se scoală în picioare și muzica cântă Imnul Regal!”[55].

Idealul național înflăcăra soldații aflați sub drapel. Entuziasmul lor era impresionant, numeroși contemporani au surprins aceste momente unice în pagini antologice. Vasile Th. Cancicov înfățișează în propriul jurnal starea de spirit a militarilor noștri în cuvinte plastice: „Soldații sunt entuziasmați, încărcați de flori, cântă în cor împreună cu publicul de pe peron La arme!. Pe vagoanele ce-i transportă la graniță sunt inscripțiuni cu creta: Direct Buda - Pesta sau Unde-s tigrii din Carpați! aluzie la o declarație a contelui Tisza că dacă românii vor declara război, în Carpați nu vor mai întâlni soldați unguri ci tigri”[56]. Colonelul (r.) medic V. Bianu relevă în jurnalul său că a plecat din Buzău către Galați „pentru a lua în primire Spitalul de Etapă, nr. 3. al Corpului 3 Armată pus sub conducerea mea (…). În drumul de la Buzău la Galați, care acum a fost îndoit de lung decât în timpul normal, am avut plăcerea să văd cu cât avânt și entuziasm alergau soldații noștri din toate părțile spre locurile de concentrare, pentru a lupta, a-și da viața ca să dezrobească pe frații lor subjugați și care de doi ani sângerau în lupte crâncene pentru asupritorii lor. Prin toate gările se vedeau trenuri lângă trenuri, lungi de câte 50 până la 60 de vagoane”[57].

N. Iorga scria, la rândul său, cu multă emoție pagini extraordinare „Îi văd trecând în lung alai de oștire și în ploaia razelor de aur cu care încununa

[54] Anemari Monica Negru (editoare), *Viața pe front în scrieri personale*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2019, p. 42, doc. 1; vezi și *Revista de Istorie Militară*, nr. 5-6 (97-98), 2006, pp. 32-42.

[55] Al. Marghiloman, *op. cit*., vol. II, p. 16.

[56] V. T. Cancicov, *op. cit*., vol. I, p. 14; vezi și Liviu Țăranu, *op. cit*., în *loc. cit*., p. 388.

[57] V. Bianu, *op. cit.*, tom. I, p. 19; C. I. Stan, V. Nicolescu și M. Chiriță (editori), *Buzăul în anii Marelui Război. Memorii, jurnale; însemnări zilnice, articole din presa vremii - imagini de epocă, Buzău*, f. e., 2018, p. 147.

https://biblioteca-digitala.ro

soarele, ei nu cântă, căci putea exprima toată energia care pâlpâie întrânșii și chiuie”[58]. Și regina Maria sesizează în propriul jurnal avântul popular. Ea nota pe 16/29 august 1916: „Am primit telegrame mișcătoare din toate colțurile țării, de la toate mamele, soțiile și surorile celor mobilizați, care ne salută pe mine și pe soțul meu, drept conducătorii lor supremi și aclamă ceasul acesta ca pe ora măreață pe care a așteptat-o tot poporul. Emoționant când te gândești că vor trebui să plătească prețul cu carnea lor și sânge din sângele lor”[59].

O apropiată de suverana României, Zoe Cămărășescu dezvăluie în amintirile sale cu vădită ironie, optimismul ce cuprinsese toată lumea: „Nimeni nu se îndoia că țara, bine pregătită, va merge din victorie în victorie, spre împlinirea idealului său național ≪alipirea Ardealului la patria mamă≫”. Autoarea evidențiază apoi că populația Transilvaniei „va primi aceste armate ca pe niște eroi, eliberatori, iar trufia ungară va suferi mult datorită înfrângerii”[60].

Tânăra Ella Filitti, prima iubită a prințului moștenitor Carol reiterează în jurnalul ei la 14/27 august 1916 că rudele sale, dar și prietenii au luat drumul frontului după cum urmează: „Puiu (Constantin N. Filitti – fratele autoarei n.n.) a plecat. Gogu (Văleanu n.n.) pleacă mâine. De ceilalți băieți nu știu nimic, nici unde sunt, nici unde pleacă. Nicu Carp (fiu al lui P. P. Carp n.n.) și Alexandru Crețeanu (marele diplomat de mai târziu sunt la Bușteni și Vulturești (…). Să dea Dumnezeu să fim victorioși! Eu sunt înscrisă la spitalul Zoiei Râmniceanu”[61].

Și în provincie agitația era foarte mare. Aflată la Câmpulung – Mușcel, Anella Robănescu descrie în jurnalul său, pe 14/27 august 1916, această stare de spirit astfel: „O zi frumoasă, zi hotărâtoare pentru neamul românesc (…). Seara, toată lumea e pe stradă, așteptând ora 12 când, după obiceiul strămoșesc, prin sunete de clopote și trompete se anunța poporului chemarea la arme. Cu drapelul desfășurat, gorniștii sunau, iar copiii cântă ≪La arme≫. E un delir general. La granița Giuvala lupta a început. De acum nu va mai exista graniță până la Tisa”[62].

[58] Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. II, Craiova, Editura Ramuri, f. a., p. 167; C. I. Stan, Al. Gaiță, *O zi istorică, 15/28 august 1916 în memorialistica vremii*, în *Studii slătinene*, an IV, vol. VI, nr. 1/2010, p. 200.
[59] Maria, Regina României, *op. cit*., vol. I. p. 111.
[60] Zoe Cămărășescu, *Amintiri*, Ioana Călina Marcu (editoare), ed. I, București, Editura Vitruviu, f. a., pp. 335-336.
[61] *Povestea unei iubiri. Jurnalul Ellei Filitti*, adnotat de Principele Carol (22 iunie 1915 - 22 noiembrie 1916), traducere, note și comentarii de Georgeta Filitti, București, Editura Corint Books, 2015, p. 22.
[62] Anella N. Robănescu, *op. cit*., p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

Prințesa Maria Cantacuzino Enescu, soția prințului Mihai Cantacuzino, fiul lui Gr. Cantacuzino („Nababul") pretinde că în ziua de 14/27 august 1916găzduia o petrecere la masa de prânz, cu 25 de persoane, cu participarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria. Cunoscuta memorialistă arată mai departe că toți erau neliniștiți, așteptând ca suveranul „să anunțe iminența unor evenimente grave (…). În încăpere s-a făcut o liniște adâncă". Într-adevăr, s-a decretat mobilizarea generală. Maria Cantacuzino descrie forfota ce cuprinsese comuna Florești, care s-a golit într-o clipă. Ne-am întors în mai multe mașini, în urma automobilelor regale, pe scurtătură, căci drumurile principale erau pline de regimente în marș rapid, în drum spre Transilvania. Infanteria cânta din toți plămânii. Piepturi eroice de oameni simpli supuși în fața purtării urâte a superiorilor și a hotărârilor destinului; cavaleria mișcându-se iute, săltând în șa cu caii fornăind, cabrându-se, făcând pământul să tremure, nerăbdători să ajungă la frontieră"[63].

Intrarea României în război de partea puterilor Antantei la mijlocul lunii august 1916 a fost un act necesar, fiind singura soluție realistă, căci numai astfel se putea înfăptui idealul național. Cei care s-au opus într-un fel sau altul realizării acestui deziderat alături de Tripla Înțelegere în Consiliul de Coroană și după aceea, Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, Petre P. Carp, au fost socotiți trădători. Credem că aici s-a exagerat. Ei erau într-adevăr „germanofili", dar vedeau în alt mod realizarea României întregite. Carp și-a trimis cei trei fii pe front. Unul dintre ei, căpitanul de cavalerie Petre Carp a căzut la datorie pe frontul din Transilvania. Corpul său neînsuflețit a fost dus „de ordonanța și de soldații din escadronul lui, la Țibănești, unde nemângâiatul părinte l-a așezat în biserica proprietății lângă osemintele strămoșilor săi"[64].

La rândul său, Al. Marghiloman și-a sacrificat cariera politică, dar și averea, crezului său politic. El a angajat o intensă și interesantă polemică cu Ion I. C. Brătianu. Președintele P.N.L. a precizat într-un amplu discurs rostit de la tribuna Camerei Deputaților, pe 16 decembrie 1916 că: „Am intrat în război atunci când rușii ne spuneau: Acum ori niciodată (…). Odată intrați în război, nu am avut decât un gând: bărbătește și prin orice sacrificii să facem să triumfe cauza comună și să reiasă solidaritatea care ne leagă cu toți aceia cu care împreună luptăm". Vorbitorul a trecut apoi în revistă conjunctura internațională, arătând: „Ofensiva generală care trebuia să se facă pe toate fronturile să nu se permită să se aglomereze atacurile pe frontul nostru nu s-a

[63] Maria Cantacuzino Enescu, *Umbre și lumini. Amintirile unei prințese moldave*, traducere de Elena Bulai, ed. a II-a de C. Th. Ciobanu, Onești, Editura Aristarc, 2005, pp. 303-304.

[64] Lupu C. Kostaki, *Memoriile unui trădător. Un înalt funcționar român sub guvernământul militar german (1916-1918)*, Claudiu Istrati și Claudiu Lucian Topor (editori), București, Editura Humanitas, 2020, f. 302.

https://biblioteca-digitala.ro

produs". Oratorul punea în înfrângerea suferită de armata română în campania din vara și toamna anului 1916 pe seama atitudinii Rusiei țariste. Erau ascunse însă deficiențele și greșelile proprii. El nu a uitat să menționeze, totuși, rolul Franței, în refacerea, reorganizarea și înzestrarea armatei române, acțiuni derulate în iarna și primăvara anului 1917. Ionel Brătianu elogia victoriile obținute de ostașii români la Mărăști, Mărășești și Oituz din vara aceluiași an[65]. A doua zi, președintele P.N.L și-a continuat discursul în Adunarea Deputaților criticând cu asprime guvernul prezidat de Al. Marghiloman pentru semnarea păcii înrobitoare de la Buftea-București, din 24 aprilie/7 mai 1918. Brătianu a adus serioase acuzații președintelui Partidului Conservator Progresist pentru darea în judecată a cabinetului pe care l-a condus[66].

Chiar în ședința Camerei din 17 decembrie 1919, Al. Marghiloman a reacționat rostind un discurs fulminant. El s-a adresat liderului liberal precizând: „Nu, Domnule Brătianu, nu ați fost atacat fiindcă ați intrat în război, ați fost atacat pentru că ați intrat într-un război care ținea și frământa lumea de un an și jumătate, în care știința pusese la dispoziția luptătorilor toate invențiile ei, cele mai sublime ori cele mai diabolice, iar noi am intrat aproape cu mâna goală, fără artileria de munte. Fără munițiuni, fără aeroplane, fără telefoane". Oratorul critica apoi convenția militară, potrivit căreia cei 300.000 de soldați ruși (de fapt 200.000) care trebuiau inițial să ajungă în Dobrogea, dar nu au mai sosit. El aducea în discuție problema Păcii de la Buftea București, care după părerea lui, era hotărâtă din decembrie 1917, hotărâtă nu de aceia care rămăseseră în teritoriul ocupat (…), ci de aceia care puteau să vorbească în numele statului român"[67]. Peste două săptămâni, în 24 decembrie 1919, Al. Marghiloman a ținut un nou discurs în Camera Deputaților, completându-l pe cel mai sus menționat. Vorbitorul nega faptul că a vrut să aresteze pe ardeleni la Iași, arătând: „N-am avut decât o preocupare: să negociez pentru dânșii". Președintele Partidului Conservator Progresist a făcut apoi o prezentare amplă a Consiliului de Coroană, ținut la Sinaia în 1914.Aici el a susținut cu tărie neutralitatea, deoarece Austro-Ungaria era țară agresoare, iar România nu avea obligația să-i acorde ajutor militar și diplomatic. Oratorul a readus în discuție problema încheierii păcii din 24 aprilie/7 mai 1918, reproșându-i lui Ionel Brătianu că: „Da, domnii mei, ați hotărât în decembrie 1917 și ați adus pe generalul Averescu în februarie 1918 numai ca să încheie pacea. Și după ce generalul Averescu a iscălit, tot dumneavoastră într-un Consiliu de Coroană, de

[65] *Marea Unire a românilor în izvoare narative*, ediție, studiu introductiv și note de S. Neagoe, București, Editura Eminescu, 1984, p. 643 și urm.
[66] *Ibidem.*
[67] Al. Marghiloman, *Discursuri parlamentare 1895-1920*, vol. II, 1911-1920, S. Neagoe (editor), București, Editura Machiavelli, 2014, pp. 1015-1018.

https://biblioteca-digitala.ro

la 22 februarie (stil vechi), față cu generalul Averescu ați dat povață publică, că deoarece e vorba să se încheie pacea, mai bine ar fi să se cheme cei din teritoriul ocupat și de preferință d-l Marghiloman (…). D-ta ai și îndemnat pe Rege, față cu prezidentul de Consiliu, căruia i se făcea ofensa de a i se zice că trebuie să se îndepărteze, pentru ca să vie altul mai destoinic"[68].

Într-adevăr, pe 20 februarie/5 martie 1918, împuternicitul guvernului Al. Averescu, Constantin Argentoianu a semnat în casa lui Barbu Știrbei de la Buftea alături de Richard Von Kühlmann (Germania), Ottokar Czernin, Talaat Bey(Turcia), și Munciloff (Bulgaria), tratatul preliminar de pace, care conținea prevederi foarte aspre pentru România. Între acestea amintim: „Cedarea Dobrogei, 2) rectificări de frontieră pe crestele Carpaților; 3) Concesii economice; 4) Demobilizarea a opt divizii; 5) sprijinirea trupelor Puterilor Centrale, care urmau să treacă pe teritoriul țării noastre; 6) Misiunile militare aliate din România, urmau să fie expulzate, dar să li se asigure liberă trecere". Articolul final stabilea că „tratatul va fi aplicat în patru zile începând de la 5 martie 1918". Documentul preciza: „Se vor încheia tratate speciale cu fiecare putere în baza acestui tratat semnat la Buftea"[69]. Prevederile acestui document s-au regăsit în clauzele păcii din 24 aprilie/7 mai 1918.

O chestiune abordată de președintele Partidului Conservator Progresist a fost aceea a chemării la bara justiției a guvernului conservator aducând următoarele argumente:„Mă acuzați că v-am dat în judecată sau că v-am dat în judecată Camera pentru că lipseau documente și pentru că voiam să am acele documente pentru a le da vrăjmașului? (…). Ați fost dat în judecată, d-le Brătianu, pentru nepregătire. Ce gândiți? Că puțin au fost zguduiți deputații când le-am dat rapoartele militare asupra Turtucaiei (…). Tunurile de la Turtucaia nu erau montate. Tunurile de asediu nu aveau încărcături care să se potrivească, mitralierele nu aveau cartușe, iar fără știrea nimănui, frontul apărătorilor croit pe 16 km fusese împuns la 32 km. Pe când în planul de mobilizare se lăsaseră numai efectivele pentru 16 km". Trebuie să precizăm însă că România nu dispunea de o industrie puternică de armament care să asigure măcar în parte muniția și echipamentul de care trupele aveau nevoie. Al. Marghiloman a arătat, mai departe, că la intrarea României în război, ofensiva lui Brusilov dăduse greș iar generalul Maurice Sarrail „nu se putea mișca din Salonic. De aceea după părerea sa, intrarea noastră în război a fost ≪O lopățică de cărbune, care se mai arunca în foc, ca să–l împiedice de a se stinge≫. Și nu a fost intrarea unei armate care putea fi hotărâtoare la un

[68] *Ibidem*, p. 1030.

[69] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar 10/1918, f. 1; C. I. Stan, Al. Gaiță, *Generalul Alexandru Averescu și semnarea tratatului preliminar de pace cu Tripla Alianță*, în *Străjer în calea furtunilor*, nr. 1, august 2007, p. 39.

https://biblioteca-digitala.ro

moment dat să dicteze pacea". Președintele Partidului Conservator Progresist susținea totodată, că la începutul lunii octombrie 1916 a fost chemat, din nou de suveran pentru a intra într-un guvern de uniune națională, dar: „Eu am răspuns Regelui: nu pot Sire, să-ți dau nici tunurile care lipsesc, nici încălțămintea pe care nu are armată, nici aeroplanele fără de care nu putem face nici o recunoaștere, nici telefoanele (…), nu am măcar în buzunar un general victorios; nu pot să dau Sire, Guvernului decât numai forța morală a partidului nostru". Marghiloman pretinde, apoi, că a pus șefului statului doar două condiții „din care una nu era altceva decât îndepărtarea imediată a generalului Iliescu. Și această condiție mi-a fost refuzată. Iată de ce, D-le Brătianu, opinia publică cere punerea dvs. în judecată"[70].

În pofida discursurile rostite, cariera politică a lui Alexandru Marghiloman a intrat după război într-un iremediabil declin. Iar pentru partidul pe care îl conducea s-a accentuat procesul de destrămare. În schimb, Ion I. C. Brătianu va domina alături de formațiunea sa politică primul deceniu al vieții politice românești. S-au stins din viață la un interval destul de scurt, mai întâi Al. Marghiloman în 1925 aproape uitat, al doilea, Ionel Brătianu, la 1927, dar aflat la apogeul carierei sale.

[70] Al. Marghiloman, *Discursuri parlamentare*…, vol. II, p. 1031; Nicolae Peneș, *Alexandru Marghiloman. Lordul Valah (O viață în luminile și umbrele ei)*, vol. I, Buzău, Editura Alpha MDN, 2007, p. 257.

https://biblioteca-digitala.ro